

Hammaslääkäriliiton Etiikkapäivä 7.2.2004

Hampaallinen vai hampaaton vanhuus — ikäihmisen hoidon etiikkaa

Marina Congress Centerissä Helsingissä lauantaina 7.2. järjestetyssä toisessa Hammaslääkäriliiton Etiikkapäivässä pohdittiin kasvavan vanhusväestön hoidon etiikkaa. Paikalla oli lähes sata aiheesta kiinnostunutta kuulemassa alustuksia ja osallistumassa ryhmäkeskusteluihin sekä paneelin ja yleisön väliseen vuoropuheluun.

Vanhenevan arjen kulttuuria etsimässä

Elokuvaohjaaja **Tarja Lapila** johdatti aamun alkajaisiksi kuulijansa vanhenevan ihmisen maailmaan. Hän viritti tunnelman näyttämällä kuvanauhoja muutamista vanhuksista, joihin oli tutustunut henkilökuvia tehdessään. Esitelyssään Lapila kuvaili itseään havainnoitsijaksi ja humanistiksi, mitä hän todella tuntui olevan. Lämpöisellä tavalla hän esitti, kuinka erityisesti ikäihmisille esimerkiksi oman yksityisyyden pitäminen voi olla tärkeää ja jo kasvojen koskeminen, saati suun hoitaminen voi tuntua hyvin oudolta, jopa uhkaavalta. Hampaista puhuminenkin on yleensä vaikeaa.

Dokumenttipätkissä näkyvä vanhan ihmisen arkipäivä ja Lapilan keräämät arjen pienet esineet toivat oivallisesti esille, miten kaukana meidän ajattelutapamme voi olla vanhuksen ajatusmaailmasta. Dokumentissa Aune, 91 v., asusteli yksin omassa mökis-

sään, jossa oli koko ikänsä asunut, nuohooja hakkasi hänelle lämmityspuut, ja pesuvedet kerättiin sadevesiastioista. Nuohoojan kanssa istuttiin rauhal-

Elokuvaohjaaja **Tarja Lapila** kuvaili itseään havainnoitsijaksi ja humanistiksi, mitä hän todella tuntui olevan. Hän johdatti aamun alkajaisiksi kuulijat vanhenevan ihmisen maailmaan näyttämällä kuvanauhoja muutamista vanhuksista, joihin oli tutustunut henkilökuvia tehdessään.

lisesti kahvilla ja tarjolla oli jos jonkinlaista pullaa ja leivonnaista. Aunella oli ollut kokoproteesit nelikymppisestä asti; hänelle hampaat olivat ihan hänen oma juttunsa.

Puolella laitosasukkaista jonkinlainen dementia

LT, geriatrian erikoislääkäri **Harriet Finne-Soverin** tyhjentävä esitys toi cittävästi esille sen, että laitosasukkaan suun hoito ei ole mikään yksin-

LT, geriatrian erikoislääkäri **Harriet Finne-Soveri** esitti tuloksia tutkimuksista, joissa oli ollut mukana sekä palvelutaloasukkaita, vanhainkotien asukkaita että terveyskeskusten vuodeosastoasiakkaita.

kertainen juttu. Ihmisen vanhetessa sekä biologisesti, sosiaalisesti että psyykkisesti ovat muutokset joskus aika rajujakin, ja näistä muutoksista hoitohenkilökunnan tulisi olla tietoisia. Kun kognitio ei pelaa, on vanhuksen toiminta usein väärää ja epäloogista. Finne-Soveri esitti tuloksia tutkimuksista, joissa oli ollut mukana sekä palvelutaloasukkaita, vanhainkotien asukkaita että terveyskeskusten vuodeosastoasiakkaita. Yli puolella tutkituista oli jonkinlainen dementia, yhteensä diagnooseja oli jokaisella keskimäärin 3,3 ja lääkkeitä keskimäärin 7,7. Marevanhoito on laitoshoidossa olevilla yleistyessä.

Dosentti, ETENE:n puheenjohtaja Martti Lindqvistin aiheena oli Ihmisarvo ja itsemäärääminen vanhuksen hoidossa. Hän toimi myös potilastapauksen pohjalta käydyn paneelikeskustelun ja yleisön kanssa käydyn vuoropuhelun puheenjohtajana.

Ihmisarvo ja itsemäärääminen vanhuksen hoidossa

Dosentti, valtakunnallisen terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan (ETENE) puheenjohtaja **Martti Lindqvistin** aiheena oli Ihmisarvo ja itsemäärääminen vanhuksen hoidossa. Ihmisarvosta puhuttaessa on autonomia keskeinen asia ja vanhuksen hoidosta puhuttaessa informed consent keskeinen käsite. Informed consent tarkoittaa asiasta perillä ollen annettua suostumusta. Tähän suostumukseen kuuluvat riippumattomuus, asianmukainen faktatietojen selvitys, ymmärrettävyys ja vapaus. Saatu suostumus ei korvaa vuorovaikutuksen puuttumista eikä poista hammaslääkärin vastuuta.

Kuka määrittelee, mikä on potilaalle parasta? Aina tulisi ottaa huomioon hoidollisen hyvän suhde muuhun hyvään ja se, että eri ihmisille hyvä elämä merkitsee eri asioita. Potilaalle paras on aina suhteessa elämäntarinaansa ja tämänhetkiseen elämäntilanteeseen.

Myös yksinäisyys on ajan suuri ongelma ja liittyy ikäihmisiin. Taustalla on sukupolvien irtaantuminen toisistaan. Ongelman ydin on emotionaalinen kokemus tarpeettomuudesta ja merkityksettömyydestä.

Lindqvist antoi listan tärkeistä yleis-

Itäpäivän ryhmäkeskusteluissa käsiteltiin Tapaus Aimoa roolikeskusteluun sekä keskustelemalla yleisesti tapauksen herättämistä ajatuksista.

sistä muistettavista:

- Välittäminen ei synny käskemällä.
- Jokaiseen tilanteeseen on vähiten huono keino.
- Mahdottoman yrittäminen ei ole eettistä.
- Toista ei voi auttaa itseään vihaamalla.
- Arki on arvojen kriteeri.
- Keskeneräisyys on luovuuden edellytys.
- Eetiikka ilman armollisuutta kadottaa sydämensä.

Tapaus Aimon käsittely ryhmissä ja paneelissa

Itäpäivän potilastapauksen esitteli Martti Lindqvist. Tapauksessa vanha mies nimeltä Aimo on ollut pitkässä potilassuhteessa hammaslääkäriinsä, joka sitten jää eläkkeelle. Uusi nuori hammaslääkäri suunnittelee ja tekee Aimon hampaistoon suuria ja arvokkaita hoitoja, joiden laskusta on vielä

osa maksamatta, kun Aimo kuolee. Hänen aikuiset lapsensa löytävät laskut ja ottavat yhteyttä hammaslääkäriin. Lapset ovat sitä mieltä, että hoito on ollut turhaa ja pelkkää rahankiskontaa.

Ryhmäkeskusteluissa ryhmän jäsenet jakautuivat esittämään eri rooleja: Aimo, vanha hammaslääkäri, uusi hammaslääkäri ja lapset. Keskusteluissa käytiin tarina läpi neljässä näytöksessä: 1. pitkä uomaansa asettunut hoitosuhde, 2. yksinäistyminen, vanhuuden vaivat ja uusi hammaslääkäri, 3. uudet hoidot ja yhä vanhempi mies, 4. isän kuolema, maksamattomat laskut ja luottamuksen puute.

Roolikeskustelujen jälkeen ryhmissä keskusteltiin tapauksesta myös yleisesti ja käytiin vielä läpi, millaisia vaihtoehtoisia tapoja olisi ollut toimia tarinan "risteyskohdissa".

Ryhmäkeskustelujen jälkeen tapausta ja sen herättämiä ajatuksia puitiin paneelissa, jonka puheenjohtajana toimi Martti Lindqvist ja jäseninä olivat Harriet Finne-Soveri sekä hammaslääkärit Satu Lahti, Pirkko Paavola, Eeva Rahikka ja Päivi Siukosaari.

Paneelin ja yleisön keskusteluissa esiin nousseita asioita ja kysymyksiä olivat erityisesti tietosuojan tuomat rajoitukset, saako potilastietoja kertoa omaisille, saako niitä siirtää toiselle hammaslääkärille, yli-/alihoitomahdollisuus, huomasiko nuori hammaslääkäri Aimon dementoituvan? Parhaaseen tulokseen tietysti päädytään, jos hoitoratkaisuissa toimittaisiin yhteisymmärryksessä: Aimon luvalla hänen

lapsilleenkin olisi esitetty hoitosuunnitelmavaihtoehtoja, ja/tai Aimon luvalla vanha hammaslääkäri olisi siirtänyt Aimon potilastiedot uudelle hammaslääkärille.

Missä vaiheessa tulee se piste, jolloin dementoituvaa ei enää itse saa päättää asioistaan? Oliko Aimo johdateltavissa? Dementiaa voi olla hyvin vaikea havaita, taudista on monenlaisia muotoja ja välillä potilaat voivat jopa huijata tai muuten vaikuttavat ihan terveiltä. Ehkä nuoren hammaslääkärin elämäkokemus ei riittänyt ymmärtämään Aimon dementiaa. Hänen ei kuitenkaan katsottu toimineen virheellisesti.

Vanheneviltä potilailta voi kysyä etukäteen, onko heillä luottohenkilöä, johon voi tarvittaessa ottaa yhteyttä ja saako tälle luottohenkilölle luovuttaa potilastietoja jne.

Meidän tulisi pystyä ihmisissä näkemään kokonaisuus, siihen vaaditaan ihmistuntemusta, elämäkokemusta ja kykyä ymmärtää, että ihmisillä on hyvin erilaisia arvomaailmoja. Kuolemantapauksissa myös omaisille on hyvä antaa aikaa surra ja palata asiaan myöhemmin koskien esimerkiksi maksamattomia laskuja.

Miten potilaita koskevaa niin kutsuttua hiljaista tietoa siirretään tuleville hammaslääkäreille? Kokemuksellisen viisauden siirtomekanismia, mentoointia, toivottiin. Myös opiskelijoille ja nuorille käytännön palvelunsa suorittaneille toivottiin koulutusta, jossa tämänkaltaisia tilanteita jouduttaisiin pohtimaan valmiiksi.

Paneelissa olivat (vas.) Harriet Finne-Soveri, SHS Apollonian suugerontologian jaoston pj Päivi Siukosaari, Liiton suugeriatrian erityispätevyystoimikunnan sihteeri Pirkko Paavola, Martti Lindqvist (paneelin pj), yksityishammaslääkäri Eeva Rahikka ja HLT Satu Lahti, joka toimi myös Etiikkapäivän puheenjohtajana.

Oikeita tai vääriä vastauksia ei tämäntyyppisissä eettisissä kysymyksissä kuitenkaan etsitä eikä niitä yleensä olekaan. Tapaus Aimo on nyt Hammaslääkäriliiton kotisivuilla www.hammaslaakariliitto.fi jäsenosiossa Arkipäivän etiikkaa -tapauksena. Käy tutustumassa vastausvaihtoehtoihin, pohdi ja ota kantaa!

OH